

Doplňující text k tématu: stát blahobytu
Pramen: http://www.ceft.cz/lakadla_hrozby.htm

Stát blahobytu - mnoho otázek, mnoho odpovědí.

29. 07. 2004

Nedávno publikovaná zpráva OSN o úrovni kvality života napříč všemi zeměmi světa přisoudila známku nejvyšší jakosti opětovně skandinávským státům, o kterých se často mluví jako o tzv. státech blahobytu. Číslo hovoří mj. o tom, že rozhodneme-li se měřit komfort života společností jejím bohatstvím (plynoucím z příjmů jeho členů), zdravotním stavem (vyjádřeným očekávanou délkou života) a úrovní vzdělanosti, není na tom západní Evropa ani jako celek zdaleka tak bídně, jak se o ní již dlouhou dobu - např. ve srovnání s ekonomikou USA - proslýchá. Pro naše zeměpisné šířky a délky má pak zpráva punc zajímavosti tím, že přichází v době, kdy v souvislosti s vládní krizí a dlouhodobou krizí státních financí eskaluje veřejná diskuse o tom, má-li být model našeho společensko-politického uspořádání bližší právě tomu skandinávskému, nebo má-li se naopak více inspirovat filosofií laissez-faire a principy tržní ekonomiky bez přívlastků. Ponecháme na tomto místě stranou skutečnost, že každá podobně konstruovaná statistika - renomované OSN nevyjímaje - má svá slabá místa a úskalí a že pouhé přeskupení vah, které výše uvedeným složkám společenského blahobytu přiřadíme, nás může přivést k výrazně odlišným výsledkům. Na následujících řádcích se pokusíme o krátký exkurz do fenoménu "welfare state", zejména o jeho obsah a zhodnocení jeho významu pro současnou dobu a prostor, ve kterém žijeme.

Ačkoli různá doba přisuzovala termínu "stát blahobytu" mnohdy různý obsah, pojítka, které snad veřejnost vnímá jako jeho definiční charakteristiku - tedy aktivní zásahy vlády ve prospěch vytváření sociálně soudržné společnosti - provází většinu jeho vymezení. Za jeho průkopníka je považován britský arcibiskup William Temple (1881 - 1944), jenž o "welfare state" hovořil především jako o nástroji, kterým by společnost měla svým členům zajistit určitou minimální životní úroveň (aniž by však Temple vymezil jakou). Podobně např. A. Briggs (1961) píše v této souvislosti o potřebě "garantovat jistý důchod bez ohledu na tržní hodnotu jejich práce nebo majetku" a dále pak o žádoucnosti "cíleně zužovat ve prospěch jednotlivců či rodin prostor pro naplnění rizika nemocnosti, dožití se vysokého věku a nezaměstnanosti," a konečně zatřetí "poskytovat z pozice autority jistoty, že všichni občané bez rozdílů společenského statutu a příslušnosti ke společenské třídě, budou požívat zavedené sociální služby v nejlepší dostupné kvalitě". Shoda taktéž panuje v přesvědčení, že tzv. státy blahobytu lze spojovat výhradně se

zeměmi s demokratickými institucemi a ekonomikami fungujícími na tržních principech (např. Ringen, 1997¹). Tedy, že existuje úzká vazba mezi angažovaností státu v podobě veřejných výdajů, které vynakládá na dosahování zmíněné sociální soudržnosti a sociálního smíru, a výstupem v podobě životní úrovně, která danou zemi řadí do vyspělého ekonomického světa.

Je-li tedy pozitivní teorie státu blahobytu poměrně jednotná v tom, na základě čeho tento termín vymezit a jak mu správně rozumět, existuje naopak - jak známo z každodenní praxe - nekonečná neshoda na poli normativním: Jaké konkrétní cíle by měly být součástí doktríny sociálně soudržné společnosti? Jakými prostředky by tyto cíle měly být naplňovány? Kde leží meze sociálního inženýrství? Jsou státní zásahy a přerozdělování nejlepší cestou ke zvyšování celospolečenského blahobytu? Jaký je správný poměr mezi rozsahem soukromého a veřejného sektoru? Jakými ukazateli sociální blahobyt měřit? Jsou náklady spjaté s budováním státu blahobytu dostatečně vyváženy přínosy z něj? Má mít spravedlnost prioritu ve vztahu k ekonomické efektivnosti, případně svobodě rozhodování? Má být stát primárním zabezpečovatelem solidarity a redistribuce? Jak správně rozumět termínu spravedlnost? Jak volit mezi přímým a nepřímým zdaněním? Které výdaje lze hodnotit jako produktivní a které jako projídací? Je "welfare state" univerzálním modelem? Lze vůbec úspěšně stát blahobytu budovat, nebo se jedná ve vztahu k sociálnímu inženýrství a politice o naprosto autonomní proces? Je sociálně produktem ekonomické prosperity, nebo je ekonomická prosperita produktem sociální? Jakou etickou váhu přisoudit dlouhodobému zadlužování budoucích generací?

Je zřejmé, že máme-li hledat odpovědi na tyto polemické otázky, musíme se často vydat za hranice ekonomické vědy. K nutným předpokladům toho, aby něco, co lze nazvat státem blahobytu, vůbec mohlo fungovat, se budou pravděpodobně nejvíce vyjadřovat sociologové; sociální smír, společenský konsensus, instituce, demografické podmínky, národní povaha - to jsou kategorie z výsostných sociologických vod. Středem pozornosti právníků bude patrně otázka, jakým způsobem výše zmíněné předpoklady co nejlépe vtělí do právního systému, aby model fungoval. Od příspěvků filosofů lze zase očekávat zamyšlení nad etickými aspekty přerozdělování, jeho metafyzickým pozadím, úvahy o vztahu občana a společnosti, jeho svobod a práv, a také třeba o celkové konsistenci určité ideologie, která může být pro téma sociálního státu relevantní. Inspiračtivnost této problematiky plynoucí z její mezioborové povahy pak posiluje i její silný politický náboj. Současné debaty o již zmíněné reformě veřejných financí v České republice (kterým chybí kolo jen ne vyostřenost a vypjatost), nejsou odrazem ničeho jiného než vyhraněně odlišných představ hlavních politických reprezentací, v jaké míře a podobách usilovat

o zavádění různých sociálně motivovaných opatření nebo obecněji o roli veřejného sektoru v ekonomice.

Je vůbec možné postavit se na jednu stranu barikády a konstatovat, kde je "pravda"? Máme se v přístupu k tvorbě a přerozdělování bohatství nechat inspirovat příkladem statisticky úspěšných zemí ze Skandinávie, nebo jít cestou liberálních ekonomik? Jsou náklady štědrého státu v podobě snížené konkurenceschopnosti a efektivnosti ekonomiky (plynoucí z vysokých nákladů na výrobní faktory a snížené motivace k ekonomickým aktivitám), fiskálních hrozeb (riziko zvyšování daní, inflace či dopadů státního bankrotu v důsledku předlužení země) a dokonce i sociálního rozvratu (viz např. Alesina, 2004) dostatečně kompenzovány užitek, který společnost pocítí uje z péče státu "od kolébky až do hrobu", rozsáhlého objemu veřejně zabezpečovaných statků a deklarované sociální soudržnosti? Je tedy život v Norsku a Švédsku skutečně kvalitnější než např. v USA a Kanadě? Je zřejmé, že pokoušet se na tyto otázky odpovědět sebelepší kvantitativní analýzou, znamená pouštět se na hodně tenký led. Je stejně snadné sestavit tisíc různých žebříčků kvality života, jako je následně z různých důvodů zpochybnit. Spíše než konkrétní čísla by si snad veřejnost (česká především) - coby subjekt ekonomický i politický - z těchto empirických poznatků měla odnést podnět k zamyšlení o svém světovém názoru, o svých životních hodnotách a prioritách a možných důsledcích svého rozhodování. Tyto preference pak projevit, a žádat jejich plnění mj. i ze strany politických reprezentací. Nemuselo by to nutně a bezprostředně znamenat vylepšení stavu našich peněženek a bankovních kont. Nesporně bychom si tím však pomohli najít cestu ze stávající celospolečenské deziluze, pramenící z nahromadění rozporů mezi očekáváními a realitou a brzdící růst našeho blahobytu pravděpodobně mnohem více, než jakékoli jednotlivé bolestné ekonomické opatření.

Pozn.:

¹ citováno v: Duben, 1994

Literatura:

BRIGGS, A., 2003: Welfare state, in: **The Dictionary of the History of Ideas**

DUBEN, R., 1994: Stát blahobytu, Praha: VŠE.

ALESINA, A., 2004: **Europe and the US: a world of difference**

Jan Urbanec